

ТМГ. XXXVIII	Бр. 3	Стр. 1391-1393	Ниш	јул - септембар	2014.
--------------	-------	----------------	-----	-----------------	-------

Приказ дела
Примљено: 29. 7. 2014.
Одобрено за штампу: 12. 9. 2014.

Димитрије Буквић
Београд

НАРОДСКА ОКУПЉАЊА У ЕРИ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ*

Да ли су вашари, у ери глобализације и потрошачког друштва, пуки остаци традиције или мали забрани отпора конзумеризму? Том дилемом баве се аутори теренских истраживања широм јужне и југоисточне Србије, сабраних у зборнику „Вашар у пограничју”, који су приредили Драгољуб Б. Ђорђевић и Драган Тодоровић, доктори социолошких наука, и Дејан Крстић, магистар етнологије и антропологије.

Ово је пета књига у едицији „Пограничје” коју је, за потребе проучавања пограничних предела Србије, оформио Драгољуб Б. Ђорђевић. Студија стога садржи све одлике осталих зборника „Пограничја”: интердисциплинарни приступ, примену квалитативне методологије кроз теренска истраживања, разноликост стручних звања заступљених аутора – од научника из домена друштвених дисциплина до магистара физичке културе – и употребу историографске и етнографске грађе.

Кроз 15 текстова, речју и фотографијама, аутори су представили манифестације које су посетили, њихов историјат и функције које данас имају, од Великог Градишта до Прохора Пчињског.

Теоријски оквир сумира Милош Марјановић у предговору „Вашар или панађур, некад и сад”, указујући на социолошки значај вашара који има особине „не само скупа, публице, масе него и заједнице, мада све више еволуира из заједнице у масу и из народне у масовну културу” (Предговор, стр. 9). Он истиче и различите функције ових окупљања попут економске (трговина стоком и занатским и другим предметима), друштвене (окупљање родбине, пријатеља, мештана и сродника из иностранства у вашарске дане) и културне (забавни карактер и садржаји за разоноду). Трагом тих функција, истраживачи су дошли до налаза о дивергентној трансформацији вашара: док се неки одржавају скромније него некад, има и оних који постају својеврсне смотре (и) научног карактера а финансирају се из европских фондова.

Извесно је да се вашарима данас радују и општине-домаћини, због новца од издавања вашарског простора. Из прилога „Вашар у Великом Градишту” Милована Вуковића и Иване Илић Крстић (стр. 1–20), који отва-

dimitrije.bukvic@gmail.com

* Драгољуб Б. Ђорђевић, Драган Тодоровић, Дејан Крстић (прир.). (2014). *Вашар у пограничју*. Нови Сад: Прометеј, Ниш: Машински факултет, стр. 377.

ра зборник, сазнајемо да великоградиштанска општина од овог догађаја годишње приходује око 1,2 милиона динара (стр. 11). О важности вашара за грађане сведочи текст „Вашар у Голупцу” Нинослава Голубовића (стр. 21–32), где дознајемо да на Велику Госпојину, кад се вашар одржава, у Голупцу јавне институције и службе не раде а деца не иду у школу (стр. 24).

Иако се у Црнајки, селу код Мајданпека са око хиљаду житеља, одржавају четири вашара годишње (стр. 40), Весна Милтојевић и Данијела Воца у чланку „Вашар у селу Црнајка – општина Мајданпек” (стр. 33–65) сликовито представљају тежак положај вашарских трговаца, па и целог села. Наиме, при сусрету на вашару с млађим супружницима који, пошто су остали без посла, израђују свеће, ауторке су их питале зашто не праве украсне свеће већ само верске. Одговор је био да се верске много боље продају а и „уопште овде се много користе на поменима” (стр. 47).

Весна Трифуновић у прилогу „Живот у пограничју: вашар у Кладову” (стр. 67–101) упечатљиво описује атмосферу са кладовског сабора, упозоравајући да овај догађај замире у процепу између захтева српског друштва за глобалним интеграцијама и потребе очувања традиције. „Неготински вашар” Милоша Тасића и Милоша Јовановића (стр. 103–115) бави се истоименом манифестацијом, једном од највећих и најстаријих такве врсте у Србији, основаном 1836. године (стр. 103). Укрштајући налазе с терена, теоријску литературу о популарној култури и раније студије о вашарима, овај догађај се посматра у контексту спектакла попут карневала.

Сличан приступ примењују Драгољуб Б. Ђорђевић и Дејан Крстић у тексту „Вашар у Зајечару: дијахроно-синхрони пресек” (стр. 117–139), сугеришући да би адут ове феште у будућности могли да буду њени неискоришћени туристички потенцијали. Кроз разговоре са излагачима и посетиоцима, Лела Милошевић Радуловић и Драгана Стјепановић Захаријевски у тексту „Вашар у Књажевцу: Свети Илија” (стр. 141–158) указују на својерстан парадокс: вашар истовремено представља свакодневицу (кроз све видљивије сиромаштво и опадање куповне моћи), али и илузију свакодневице јер се „у конструисаном простору и времену (...) потискују проблемима (...) и препушта вашарским чаролијама” (стр. 152).

„Пиротски вашар” Драгана Тодоровића (стр. 159–191) комбинује разрађен теоријски оквир, архивску грађу и истанчано истраживачко око које опажа да вашар одавно није стимуланс локалним занатлијама већ својерсна „оаза сиромашних” (стр. 181), где егзистенцијално угрожене категорије препродајом нискоквалитетне робе обезбеђују преживљавање једнако осиромашеним купцима.

Потпуно другачију слику пружа прилог „Сајам агробiodиверзитета у Димитровграду – између традиционалног и модерног народног окупљања” Јасмине Петровић и Зорана М. Јовановића (стр. 193–219), који представља манифестацију с модерно осмишљеним концептом народног окупљања, где се уз обиље вашарских садржаја наглашава научна и еколошка димензија скупа. Овај догађај није пуко „репетитивно чување традиције једног народног окупљања” (стр. 199), тим пре што је „Интеркултурални музички фестивал”, пратећи садржај сајма, помогнут из фондова ЕУ (стр. 202). Сличан је и догађај који у тексту „Сабор изнад граничне линије (Босилеград)” (стр. 299–312) Зоран Јовановић представља у контексту енкултурације (појаве када појединац у додиру с другим културама преузима вредности тих култу-

ра или им предаје сопствене) и акултурације (истог тог процеса на нивоу друштвених заједница) (стр. 300). Међу гостима и излагачима на сабору има и Срба и Бугара, а равноправно се нуде и производи из обе земље, у чему истраживач види одраз људске потребе за сарадњом и разменом идеја, наглашавајући да су „етницитети, расе и нације (...) дискурзивне, идеолошке и политичке конструкције, а не природне категорије, како се то често покушава да прикаже” (стр. 312).

Текст „Вашар у Љуберађи: некада и сада (Бабушница)” Марије Цветковић и Данијеле Гавриловић (стр. 221–250) показује да вашари у малим местима, упркос свему, и даље имају своје присталице жељне сусретања и комуникације (стр. 244). Слична је и тема прилога Сузана Марковић Крстић и Александре Костић „Прокопље: вашар и традиционални сабор печалбара и неимара у Црној Трави” (стр. 251–278), о светковини која окупља и Црно-травце који одавно нису у завичају већ су се иселили у потрази за послом. У тексту „Вашар је био у Власина Риду (Сурдулица)” (стр. 279–298), Драгољуб Б. Ђорђевић и Владан Петровић, описујући један дан на манифестацији уз њене манифестне и латентне функције, приказују значај вашара за сеоце изнад Власинског језера.

Социолошке карактеристике вашара у општини Трговиште, с нагласком на његову трансформацију у манифестацију „Културно лето Пчиње”, разматрају се у тексту „Преображењски вашар: вашар или културно лето у Доњем Козјем Долу (Трговиште)” Данијеле Здравковић и Видоја Стефановића (стр. 313–335). На крају, чланак „Вашар у Прохору Пчињском као симбол прошлих времена (Бујановац)” Јована Живковића и Милана Тасића (стр. 337–348) анализира специфичности вашара у Прохору Пчињском и поштовање према верском аспекту целог догађаја.

У општем контексту, аутори зборника пошли су од става Жака Аталија да једно друштво треба више оцењивати према његовим букама, уметности и светковинама него према његовим статистикама (стр. 193), док је у српским друштвеним и историјским околностима идејна водила била Цвијићева мисао да су вашари „у неком погледу Србима оно што старим Грцима беху Олимпијске игре” (стр. 36). Успели су притом да расветле све релевантне аспекте научног проучавања народских окупљања, уз опрезни оптимизам да ће, поред свих трансформација, вашари ипак опстати. Јер, како пише Дејан Крстић, „као да је масовна забава ‚вашарског’ типа уткана у сам код људске психе” (стр. 130), због чега овакви догађаји не губе на актуелности ни у најразвијенијим западним земљама.